

Юрчик Г. М. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

к.е.н., доцент,

Савіна Н. Б. [1; ORCID ID: 0000-0001-8339-1219],

д.е.н., професор

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено основні соціально-економічні передумови розвитку малого підприємництва в Україні. За результатами різного роду опитувань та моніторингів виявлено фактори, які в найбільшій мірі заважають веденню бізнесу в Україні, настрої та очікування представників бізнесу. Проаналізовано рейтингові позиції України за рядом індексів, які формують середовище та умови ведення підприємництва.

Ключові слова: підприємництво; бізнес; мале підприємництво; умови ведення бізнесу.

Вступ. Підприємництво в умовах сьогодення є необхідною складовою світового та національного господарства, динамічною формою ділового життя. З'ясуванню сутності підприємництва як одного із закономірних чинників соціально-економічного прогресу світова економічна наука постійно приділяла та продовжує приділяти значну увагу. Особливо важлива роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави відводиться малому підприємству (МП). Необхідною умовою ефективного розвитку МП є всебічна державна підтримка, яка при цьому не суперечить принципам конкурентності, не створює штучних преференцій та не дискримінує діяльність представників секторів середнього та великого бізнесу. Відтак, постійний моніторинг умов розвитку МП є необхідною передумовою підвищення ефективності регуляторної політики в сфері підприємництва.

Аналіз останніх досліджень. Регуляторні механізми державної політики в сфері МП є предметом досліджень значної кількості науковців, поміж яких варто виділити В. Базилевича, З. Варналія, М. Козоріз, А. Мельник, А. Чухно, В. Шевчук та ін.

Проте, застосовувані механізми державного регулювання МП в Україні потребують постійного моніторингу їх ефекту на сферу МП.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження соціально-економічних умов розвитку МП в Україні у контексті обґрунтування ефективності регуляторної політики в сфері підприємництва.

Наукові результати. Аналіз умов розвитку МП в Україні здійснюватимемо за результатами дослідження щодо змін у регуляторному середовищі малого та середнього бізнесу проведеного програмою міжнародної технічної допомоги «Конкурентоспроможна економіка України» (USAID KEY) на прохання РБО.

Одне із питань вищевказаного дослідження стосувалося факторів, які заважають веденню бізнесу в Україні. За оцінками представників малого та середнього бізнесу, найбільш вагомим чинником, який заважає веденню бізнесу в Україні, є складність та невизначеність законодавства, корупція, низька купівельна спроможність споживачів, а також брак фінансових ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Рейтинг перешкод для ведення бізнесу в Україні у 2019 році
Джерело: побудовано автором на основі [2]

Згідно з розрахунком індексу політики щодо малого та середнього бізнесу в Україні на 2020 рік, підготовленим Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в межах Євразійської програми конкурентоспроможності, незважаючи на суттєві покращення, які відбулись у 2016 році, порівняно з іншими

країнами Східного партнерства Україна має суттєво нижчу позицію за переважною більшістю показників – інноваційною політикою, інституційною структурою, операційним середовищем, процедурами банкрутства та відновлення платоспроможності, екоорієнтованістю економіки, послугами з розвитку бізнесу, інтернаціоналізації, доступу до фінансів, публічними закупівлями та навичками представників МП (рис. 2). Випередження Україною держав Східного партнерства має місце лише за показниками навчання підприємництва (в т.ч. заохочення до участі у підприємстві жінок) та технічних регламентів і стандартизації.

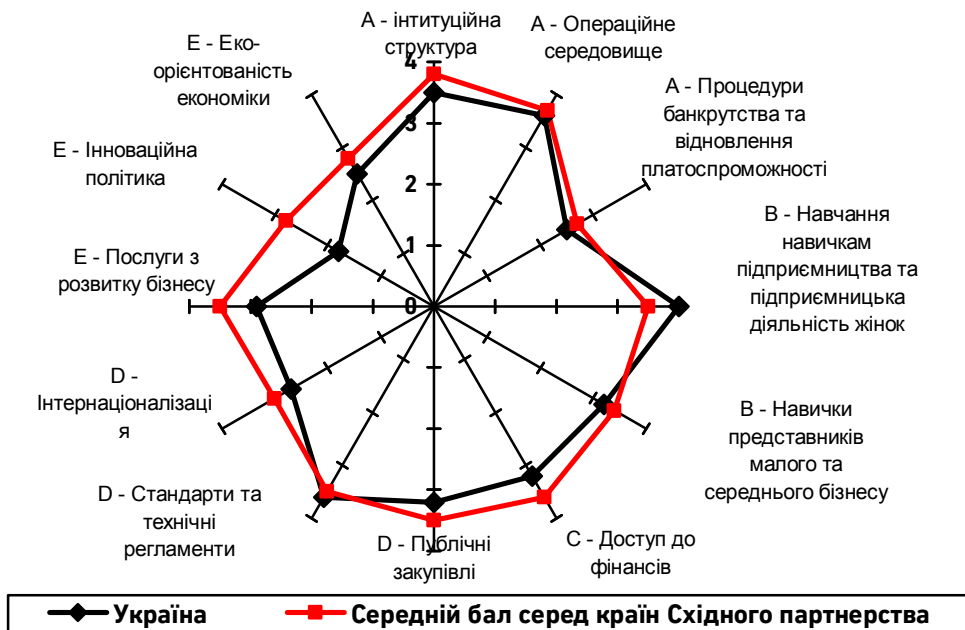

Рис. 2. Показники Індексу політики малого та середнього бізнесу в Україні, 2020

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Результати моніторингу настроїв у бізнес-середовищі (рис. 3) свідчать, що у 2019 р. настрої підприємців суттєво погіршились. Так, якщо у 2018 р. частка підприємців, ситуація в бізнесі яких за останні 6 місяців погіршилась, становила лише 18%, то у 2019 р. – 44%. Водночас частка представників бізнесу, ситуація в бізнесі яких покращилась, напроти зменшилась з 48,3% до 30,0% відповідно.

Аналогічно спостерігається збільшення частки тих підприємців, які не задоволені поточним станом справ у бізнесі. Щодо очікувань підприємців на найближче майбутнє, то вони також виглядають досить песимістично (рис. 4). Адже, майже 53% підприємців у 2019 р.

очікували погіршення стану справ у бізнесі, коли у 2018 р. відповідний відсоток складав лише 24%.

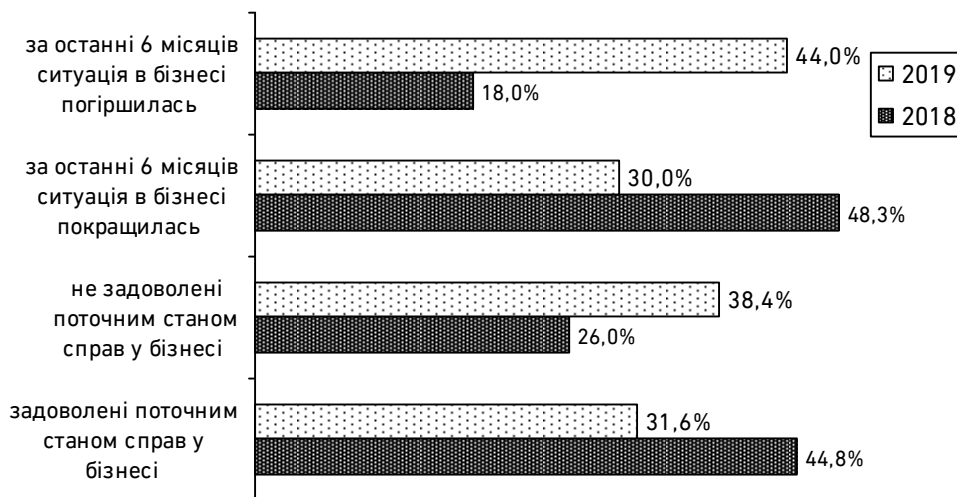

Рис. 3. Настрої представників малого бізнесу

Джерело: побудовано автором на основі [2]

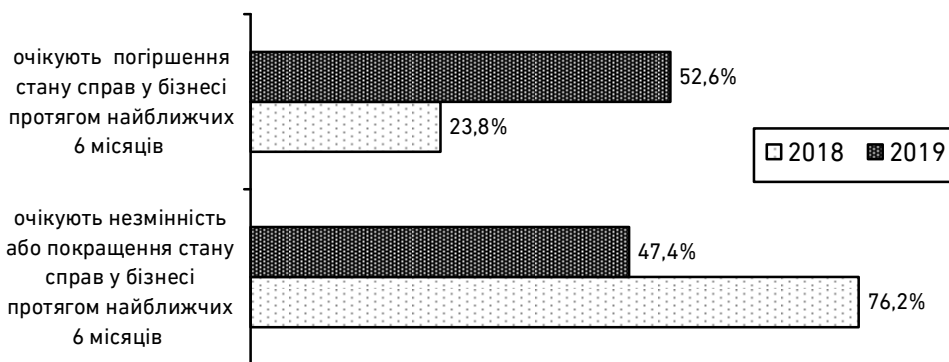

Рис. 4. Прогнози та перспективи ведення бізнесу
(за оцінками представників бізнесу)

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Досить неоднозначно виглядають результати моніторингу бізнес-середовища щодо оцінювання фінансового результату та очікувань у його формуванні у найближчому майбутньому (рис. 5). Так, частка підприємців, які не задоволені рівнем прибутковості власного бізнесу, у 2019 р. суттєво зросла (таких було практично три з чотирьох), коли відповідна частка у 2018 р. становила 62%. В той же час, очікують зростання прибутків більшість представників бізнесу (87% – у 2018 р. та 66% – у 2019 р.). Загалом, можна констатувати, що настрої та очікування підприємців щодо фінансового стану власного бізнесу у 2019 р. суттєво погіршились.

Аналіз оцінок підприємців щодо доступності кредитів (рис. 6) свідчить, що більшість підприємців вважають умови кредитування досить складними та «дорогими» (більше 50%). Від 10 до 13% представників бізнесу вважають існуючі умови кредитування бізнесу абсолютно неможливими і лише 14–17% – легкими та доступними.

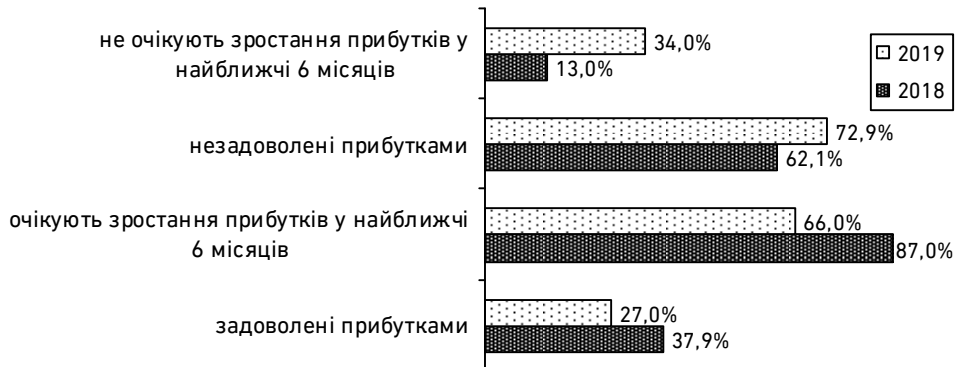

Рис. 5. Оцінювання представниками бізнесу фінансового результату та очікувань у його формуванні в найближчому майбутньому

Джерело: побудовано автором на основі [2]

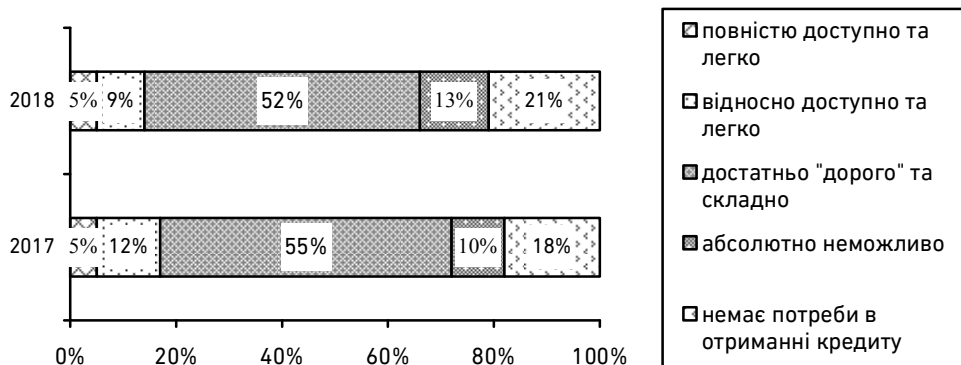

Рис. 6. Оцінювання підприємцями доступності кредитів для фінансування бізнесу

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Таким чином, можна констатувати, що соціально-економічні умови для розвитку МП в Україні за оцінками самих представників бізнесу є у 2019 р. суттєво погіршились.

Важливими індикаторами умов ведення МП є різного роду рейтинги. Одним із рейтингових показників, який відображає фіскальні умови ведення бізнесу є індекс легкості сплати податків (Ease of paying taxes score).

За індексом сплати податків Україна, хоча і не займає останні рейтингові позиції, однак не наближається до лідерів (рис. 7). У 2018 р.

значення індексу легкості сплати податків в Україні становило 78,1 із максимально можливого значення 100,0. Таке значення індексу для України знаходиться поряд з такими державами, як Казахстан, Узбекистан, Монголія, Греція, Чорногорія, Ліберія, Польща.

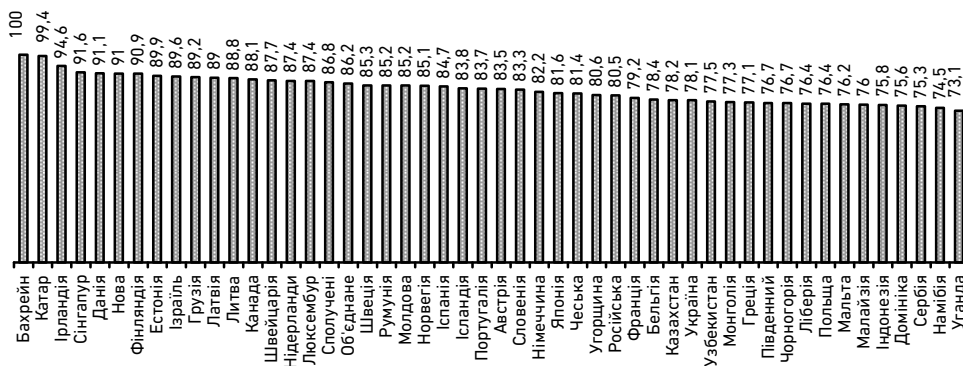

Рис. 7. Індекс легкості сплати податків (Ease of paying taxes score) у 2018 р. у різних державах

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Показово, що протягом довготривалого періоду (2004–2018) позиція України за легкістю сплати податків за основними складовими суттєво зросла (табл. 1).

Таблиця 1
Зміна складових індексу легкості сплати податків в Україні, 2004–2018 рр.

Роки	Індекс легкості сплати податків	Складові											
		Загальна ставка податку та внеску	В Т.Ч.			Час на сплату податків	В Т.Ч.			Кількість платежів	В Т.Ч.		
			На прибуток	На трудову діяльність	Інші податки		Час податку на прибуток підприємств (годин)	Час податку на працю (години)	Час на податок на споживання (години)		Виплати податку на прибуток	Виплати податку на працю	Інші податкові платежі
2004	-	57,3	12,3	44,3	0,7	2085	421	732	932	147	6	108	33
2005	-	57	12,4	44	0,7	2085	421	732	932	147	6	108	33
2006	-	56,6	12,5	43,4	0,7	2085	421	732	932	147	6	108	33
2007	-	57,2	12,3	43,3	1,7	860	186	416	258	147	6	108	33
2008	-	57,2	12,3	43,3	1,7	736	140	364	232	147	6	108	33
2009	-	55,5	10,4	43,3	1,8	657	112	364	181	135	5	108	22
2010	-	57,1	12,2	43,3	1,6	657	112	364	181	135	5	108	22
2011	-	55,4	11,6	43,1	0,7	488	106	192	190	28	1	24	3
2012	-	54,4	11,3	43,1	0,1	386	96	140	150	28	1	24	3
2013	-	52,7	9,5	43,1	0,1	346	96	100	150	5	1	1	3
2014	-	52,2	9	43,1	0,1	346	96	100	150	5	1	1	3
2015	-	52,3	8,7	43,1	0,5	356	57	100	199	5	1	1	3
2016	-	37,8	11,9	24,8	1,1	328	37	92	199	5	1	1	3
2017	79,4	41,7	11	29,6	1,1	328	37	92	199	5	1	1	3
2018	78,1	45,2	10,2	33,8	1,1	328	37	92	199	5	1	1	3

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Так, позиція України найбільшою мірою покращилась за показником витрат часу на сплату податків, а також кількістю платежів. Також знижується загальне податкове навантаження. Тобто, загалом, можна констатувати, що чинна фіскальна система України трансформується в позитивному напрямі, що створює передумови для стимулювання підприємництва в цілому та МП зокрема.

Важливими індикаторами умов для ведення підприємницької діяльності є рейтингові показники держав, серед яких в контексті впливу на підприємництво варто виділити індекс легкості ведення бізнесу, індекс економічної свободи, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс розвитку людського потенціалу, індекс сприйняття корупції. Аналіз рейтингової позиції України за вище перерахованими індексами свідчить про неоднозначну позицію України на світовій арені в контексті привабливості для розвитку бізнесу (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтингова позиція України за рядом показників-індикаторів, які визначають середовище розвитку малого підприємництва

Ключові показники	2017		2018		2019	
	Україна			Країни-лідери		Країни-аутсайтери
Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index)						
Рейтингова позиція загалом	80	76	71	Нова Зеландія (1) Сінгапур (2) Данія (3) Гонконг (4) Південна Корея (5) Грузія (6)		Сомалі (190) Венесуела (188) Південний Судан (185) Ємен (187) Лівія (186)
за показниками						
реєстрація бізнесу	20	52	56			
забезпечення виконання контрактів	81	82	57			
кредитування	20	29	32			
захист інвесторів	70	81	72			
врегулювання питання щодо неплатоспроможності	150	149	145			
підключення до електромереж	130	128	135			
отримання дозволів на будівництво	140	35	30			
реєстрація власності	63	64	63			
міжнародна торгівля	115	119	78			
оподаткування	84	43	54			
Індекс економічної свободи (Index of economic freedom)						
Рейтингова позиція загалом	166	150	147	Гонконг (1) Сінгапур (2) Нова Зеландія (3) Швейцарія (4)		Північна Корея (180) Венесуела (179) Куба (178) Зімбабве (175)
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI)						
Рейтингова позиція загалом	81	83	85	Сінгапур (1) США (2) Гонконг (3) Нідерланди (4) Швейцарія (5)		Чад (141) Ємен (140) Конго (139) Гаїті (138) Мозамбік (137)
Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)						
Рейтингова позиція загалом	88	88	88	Норвегія (1) Швейцарія (2) Ірландія (3) Китай (4)		Нігерія (188) Чад (186) Південний Судан (185)
Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)						
Рейтингова позиція загалом	130	120	126	Данія (1) Нова Зеландія (1) Фінляндія (3) Сінгапур (4)		Сомалі (180) Південний Судан (179) Сирія (178) Ємен (177)

Джерело: побудовано автором за даними [1; 3; 5; 7]

Так, за індексом легкості ведення бізнесу Україна займає одну із найвищих рейтингових позицій порівно з іншими індексами, яка в часі до того ж постійно зростає. Тобто можемо констатувати, що умови ведення бізнесу в Україні реально покращуються. Однак, розгляд даного індексу в розрізі окремих складових свідчить, що найбільш проблемними питаннями бізнесу в національній економіці є врегулювання питання щодо неплатоспроможності, підключення до електромереж, захист інвесторів та міжнародна торгівля.

Посередню рейтингову позицію займає Україна за індексами розвитку людського потенціалу та глобальної конкурентоспроможності. За ними Україна ще не наближається до країн-лідерів, але і не належить до групи держав-аутсайдерів, що відповідним чином впливає і на формування та використання її потенціалу. Найнижчу рейтингову позицію Україна займає за індексами сприйняття корупції та економічної свободи, що є стримуючими факторами формування та реалізації потенціалу МП. Адже високий рівень монополізації та оліхархізації національної економіки, які є складовими економічної свободи, а також високий рівень корумпованості створюють несприятливі умов для розвитку підприємницького сектору.

Висновки. Мале підприємництво має дуже важливе соціально-економічне значення. Відтак, стимулювання малого підприємництва, будучи фактором економічного зростання, потребує постійного моніторингу соціально-економічних передумов ведення бізнесу. Найбільш негативними факторами, які заважають веденню бізнесу в Україні, є складність та невизначеність національного законодавства, корупція, низька купівельна спроможність споживачів (стримує споживчий попит), брак фінансових ресурсів тощо. За індексом політики малого та середнього бізнесу позиція України є досить низькою за такими складовими як інноваційна політика, процедури банкрутства та відновлення платоспроможності, а за більшістю показників – суттєво нижчою порівняно з країнами Східного партнерства. Настрої та очікування представників бізнесу у 2019 р. суттєво погіршились. Зокрема, суттєво зросла частка підприємців, ситуація в бізнесі яких погіршилась (у 2019 р. склала 44% проти 18% у 2018 р.), які очікують погіршення стану справ у бізнесі (53% проти 24% відповідно у 2019 та 2018 р.), не задоволені рівнем прибутковості власного бізнесу (73% проти 62% відповідно у 2019 та 2018 р.). Тобто соціально-економічні умови для розвитку малого підприємництва в Україні за оцінками самих представників бізнесу є у 2019 р. суттєво погіршились. Фіскальні умови ведення малого бізнесу в Україні протягом 2004–2018 рр. суттєво покращились. Попри це, за індексом легкості сплати податків

Україна займає посередню позицію поряд з такими державами, як Казахстан, Узбекистан, Монголія, Греція, Чорногорія, Ліберія, Польща. Стримуючими факторами для розвитку малого підприємництва в Україні є високий рівень корупції та низький рівень економічної свободи.

1. Paying Taxes 2020 / PwC Global. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html> (дата звернення: 10.12.2020). 2. Великі проблеми малого бізнесу. Оцінка стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року та подальші напрями політики. Системний звіт / Business Ombudsman Council. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/system_bigproblemssmalbusiness/3_2020_system_ua.pdf (дата звернення: 12.12.2020). 3. Індекс глобальної конкурентоспроможності. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/tegy/indeks-globalnoyi-konkurentospromozhnosti> (дата звернення: 12.12.2020). 4. Індекс настроїв малого бізнесу 2019. Спільний проєкт Liga : Закон та ЕВА спільно презентували Індекс настроїв малого бізнесу. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf (дата звернення: 10.12.2020). 5. Індекс сприйняття корупції (2017–2019) / Transparency International. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 12.12.2020). 6. Doing Business 2017–2020 Report / The world bank. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020> (дата звернення: 12.12.2020). 7. Human Development Report (2017–2020) / United nations development programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report> (дата звернення: 12.12.2020). 8. Paying Taxes 2020 / PwC Global. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html> (дата звернення: 10.12.2020).

REFERENCES:

1. Paying Taxes 2020 / PwC Global. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html> (data zvernennia: 10.12.2020). 2. Velyki problemy maloho biznesu. Otsinka stratehii rozvytku maloho ta serednoho pidpriumnytstva v Ukraini na period do 2020 roku ta podalshi napriamy polityky. Systemnyi zvit / Business Ombudsman Council. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/system_bigproblemssmalbusiness/3_2020_system_ua.pdf (data zvernennia: 12.12.2020). 3. Indeks hlobalnoi konkurentospromozhnosti. Ekonomichni dyskusiyni klub. URL: <http://edclub.com.ua/tegy/indeks-globalnoyi-konkurentospromozhnosti> (data zvernennia: 12.12.2020). 4. Indeks nastroyiv maloho biznesu 2019. Spilnyi proekt Liga : Zakon ta EVA spilno prezentuvaly Indeks nastroyiv maloho biznesu. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf (data zvernennia: 10.12.2020). 5. Indeks spryiniattia koruptsii (2017–2019) / Transparency International. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (data zvernennia: 12.12.2020). 6. Doing Business 2017–2020 Report / The world bank. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020> (data zvernennia: 12.12.2020). 7. Human Development Report (2017–2020) / United nations development programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report> (data zvernennia: 12.12.2020). 8. Paying Taxes

Yurchyk H. M. ^[1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],
Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,
Savina N. B. ^[1; ORCID ID: 0000-0001-8339-1219],
Doctor of Economics, Professor

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES FOR SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

The purpose of this article is to study the socio-economic preconditions for the development of small businesses in Ukraine in the context of substantiating the effectiveness of regulatory policy in the field of entrepreneurship. The most negative factors that hinder doing business in Ukraine are the complexity and uncertainty of national legislation, corruption, low purchasing power of consumers (restrains consumer demand), lack of financial resources and more. According to the SME policy index, Ukraine's position is quite low in such components as innovation policy, bankruptcy procedures and solvency recovery, and in most respects – significantly lower compared to the Eastern Partnership countries. The mood and expectations of business representatives in 2019 have significantly deteriorated. In particular, the share of entrepreneurs whose business situation has deteriorated has significantly increased (in 2019 it was 44% against 18% in 2018), who expect the business situation to deteriorate (53% against 24% in 2019 and 2018, respectively), dissatisfied with the level of profitability of their own business (73% vs. 62% in 2019 and 2018, respectively). That is, the socio-economic conditions for the development of small business in Ukraine, according to business representatives themselves, in 2019 have significantly deteriorated. The fiscal conditions for small business in Ukraine improved significantly during 2004-2018. Nevertheless, according to the index of ease of paying taxes, Ukraine occupies a mediocre position along with such countries as Kazakhstan, Uzbekistan, Mongolia, Greece, Montenegro, Liberia, and Poland. High levels of corruption and low levels of economic freedom are constraints to small business development in Ukraine. Given the important social and economic importance of small business, it is advisable to review the regulatory policy in the field of entrepreneurship in order to reduce the identified obstacles.

Keywords: entrepreneurship; business; small business; business conditions.

Юрчик Г. Н. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

к.э.н., доцент,

Савина Н. Б. [1; ORCID ID: 0000-0001-8339-1219],

д.э.н., профессор

¹Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Исследованы основные социально-экономические предпосылки развития малого предпринимательства в Украине. По результатам разного рода опросов и мониторингов выявлены факторы, которые в наибольшей степени мешают ведению бизнеса в Украине, настроения и ожидания представителей бизнеса. Проанализированы рейтинговые позиции Украины по ряду индексов, которые формируют среду и условия ведения предпринимательства.

Ключевые слова: предпринимательство; бизнес; малое предпринимательство; условия ведения бизнеса.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2020 р.